

крупни фигури като Л. Каравелов, чиято публицистична дейност от началото на 60-те години и най-вече на страниците на "Свобода" и "Независимост" сама по себе си е многопосочна тема със значение колкото за отстояване на българските искания за църковна самостоятелност, толкова и за проектите на бъдещето демократично устройство на българската държава. Изследователите на Каравелов, в това число и авторката на настоящата статия, са в голям дълг към приноса на Каравелов и общо на българската емиграция за изясняване на смисъла, значението и на актуализирането на българския църковен въпрос пред външния свят от страна на българите извън България. Почти незасяган е въпросът за ефекта от тази активност на българската емиграция, за което е нужно да се проучи поне чуждестранния печат, разбира се и други чуждестранни извори.

Повече от ясно е, че подобни проучвания следва да бъдат извършени и за резултатите от пропагандирането, разясняването и отстояването на стремежите и усилията на българите да извоюват политическата си свобода. Дори само наличните данни от дипломатическата кореспонденция и неголям брой чужди вестници и други периодични издания доказват по безспорен начин колко широк и нарастващ прогресивно е интересът на външния свят към българското национално-революционно движение. От тези чужди извори се вижда също така, че един от главните източници на европейските дипломати, журналисти, учени, представители на националните движения в други страни е българският емигрантски печат, какъвто впрочем е не само този, издаван в Сърбия и Румъния, но и цариградският, защото макар и легално пребиваващи в Цариград, тамошните българи са една от най-многобройните и най-активните групи българи извън отечеството, действащи за българските интереси в чужда обществена среда.

Изложението до тук доказва основанията за избора на темата за чуждестранната документална информация за живота, дейността, настроенията и идеите на българската емиграция, и по-широко на българите извън България като временно учащи се в различни страни, преселниците в Молдова, Бесарабия, Южна Русия, цариградската колония, по-малобройни групи в една или друга близка и далечна страна на Европа. Ако се обърнем към конкретните факти, макар и само примерно подбрани, ще се убедим, че чуждестранните извори за българската емиграция обогатяват твърде видимо информацията от домашен произход, а в голям брой случаи предоставят възможности за установяване и изясняване на редица моменти, само загатнати или изобщо нефигуриращи в българските извори. От само себе си се разбира, че без оползотворяването на чуждестранната документация е немислимо проучването на политиката на съответните държави и страни към българския национален въпрос като част от Източния, от балканските проблеми и от перманентно и силно тревожеща през XIX в. великите сили неудържимо нарастваща алтернатива за разпадането на Османската империя и обособяването на нови свободни национални държави. През третата четвърт на XIX в. за европейс-